

Vincze János Farkas

A KRAKATAU 1884-ES KITÖRÉSE OROSZ ISTVÁN VALLÁSOS PONYVANYOMTATVÁNYA TÜKRÉBEN

A Krakatau kitörése

A vulkán kitörése az első, legjobban dokumentált vulkánkatasztrófa. Ennek oka, hogy a holland gyarmati kormányzat és a magánbefektetők modern infrastruktúrát teremtettek Holland-Indiában, a mai Indonéziában. Eme infrastrukturális fejlesztések része az információáramlás és a kereskedelem is.¹ A 19. század harmadik negyedében a Föld éghajlata egy újabb kis jégkorszak felé tartott. Ezt erősítette fel az 1883-ban kitört Krakatau is. Bár a kitörést követő lehülés okán 1884-ben a termés csökkenése volt megfigyelhető, ez jellemzően az iparos országokat nem érintette.²

A vulkánkitörés hatásainak észlelése Magyarországon

Réthly Antal gyűjtése alapján az 1884-es évre vonatkozóan lehülés figyelhető meg. Liptóban június hónapban 20 szarvasmarha fagyott meg, Kokavánál és Pribilinnél pedig juhok. Kunszentmiklóson augusztus 13-án permetező esővel együtt havazott két órán át. Ungváron januártól egészen szeptemberig alkonyatkor az ég „szokatlanul piros színjátészó” volt. Jegyzetként Réthly meg is említi, hogy 1883. május és augusztusban a Krakatau kitörésének jelensége volt az esti és hajnali pír.³ A vérvörös naplementéken kívül a becslések szerint 1,2 fokkal csökkentette a kitörés az átlaghőmérsékletet is.⁴ Papp Zoltán szerint a légkörben keringő vulkáni hamu 1883 novemberében érhetett el Magyarországot és 1884 tavaszáig vörös fényben tündöklő naplementéket idézett elő.⁵

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye egén

A korabeli sajtó igyekezett alapvetően a szenzációs híreket is tálalni a helyi közönség felé, ám ezek döntően politikai jellegűek voltak. Nehézséget jelent a sajtótermékek felkutatása is, mivel ismeretes, hogy 1883–1884-ben működő csekély számú lap közül ma már nem talál-

1 Balogh 2018, 164.

2 Behringer 2010, 228.

3 Réthly 1998, 554.

4 <https://pangea.blog.hu/2016/03/02/krakatau> (2019.01.30.)

5 Papp 1986, 334.

ható a „Jászberény és Vidéke”, a „Nagy-Kunság” és a „Tiszavidék” szóban forgó évfolyama sem.

Különféle kirívó időjárási jelenségekről ritka esetben adnak számot a vármegyei hírlapok. Elsősorban a mezőgazdasági rovatokban esik szó a meteorológiáról, ám ezek is többnyire a munkálatokhoz kapcsolódóan, elsősorban az eszésekéről és azok hiányáról adnak számot. A vulkánkitörésről csupán a *Jász-Nagykun-Szolnok* közlöny tett említést, a többi vármegyei hetilap nem. A kitörést követő közel másfél évben a Krakatau okozta égi jelenségekről nem történik híradás. A hírlap így számolt be az eseményről:

„Jáva szigetén a mult hó 25-én esti 11 órakor 16 vulkán tört ki, miközben a földrengés irtóztató morajjal megkezdődött. Forró homokosó, tüzláva hullott a szigetre. 26-án a földrengés és kitörés fokozódott s 50 falut borított el a pusztító elem. 27-én este újra roppant földrengés. Az áldozatok

*száma 75,000 és 100,000 között lehet. Krakatóa sziget 2000 láb magas vulkánjával együtt a tengerbe süllyedt. Menak szigete több apróbbal elsüllyedt és 14 új vulkán emelkedett ki az óceánból.”*⁶

A kisnyomatványról

A jászladányi Orosz István életéről főként Emlékkönyv című munkájából tudunk, ám e munkája elsősorban a paraszti lélek, a vallásos élet részleteibe enged betekintést, mintsem önnön életébe vagy a korszak eseményeibe. Ahogyan Barna Gábor fogalmaz Orosz Istvánnal és a paraszti néplélekkel kapcsolatosan: *a néplélek józan gondolkodásában is hajlamos a csodák és titokzatos események elismerésére, az álmokat értelmezi. Élete során tanító lesz, de a kétkézi munka mellett vallásos társulatokat szervez és vallásos műveinek sorát adatja ki.*⁷

A szóban forgó kisnyomatvány „*A legszentebb új énekek*” címet viseli. A 8 számozott oldalból álló kis füzet Orosz István műve, amely összesen 6 imádságot tartalmaz. Az 1884-ben Budapesten, Bartalits Imrénél kiadott nyomtatvány másfél oldalas imádsága emlékezik meg furcsa égi jelenségekről, amely „*Az 1884-dik évi vérvörös égi jelekről*” címet kapta.

„Az 1884-dik évi vérvörös égi jelekről”

⁶ Jász-Nagykun-Szolnok VII. évf. 37–302. sz. 1883. szeptember 16. 3.

⁷ Orosz 2011, 12-13.

A 12 versszakból álló imádság a „Kiment Jézus éjszakára” dallamára íródott. A versszakok három csoportra oszthatóak.

Az 1–2. és 5–6. versszakok tekinthetők egyfajta esetleírásnak. A vulkánkitörés kísérőjelenségeiről tesz említést. Az elsőben az égbolt elszíneződésére utal a búcsújáró:

*„Itt van a szomorú posta,
Úr Jézus menyből lehozta,
Vérbe borultak az egek,
Jaj, mit jelentenek ezek.”*

A második versszak már a kitörést követő lökéshullámokról szól. A korabeli mérések szerint a lökéshullámok hétszer kerülték meg a Földet.⁸

*„A föld is el kezd reszkedni,
Az ég gyászra fog mutatni,
Ha bűnünktől meg nem térünk,
Mint Sodoma, úgy elveszünk.”*

A Biblia Szodoma és Gomora pusztulása kapcsán égi jelenségekről ír: „És bocsáta az Úr Szodomára és Gomorára kénköves és tüzes esőt az Úrtól az égből.”⁹ A késő bronzkori Szodomát friss kutatások szerint vélhetően meteor okozhatta.¹⁰

Az 5. versszak ismét az égi jelenséget taglalja, már az elsőhöz képest részletesebben. Érdekes összevetni a Réthly Antal által gyűjtött leírással is, miszerint a vulkánkitörés következménye az esteli és a hajnali vörös égbolt.¹¹

*„Nekünk is megjelentette,
Jézus az örök szent ige,
Este-reggeli hajnalon,
Vérszínben angyala vagyok.”*

A 6. versszak újfent a kitörés hosszú távú következményét taglalja burkoltan.

⁸ <https://pangea.blog.hu/2016/03/02/krakatau> (2019.01.30.)

⁹ Mózes I. könyve 19:24

¹⁰ <https://www.iflscience.com/editors-blog/biblical-city-of-sin-destroyed-by-sulfur-and-fire-may-have-been-flattened-by-asteroid-/> (2019.02.02.)

¹¹ Réthly 1998, 554.

*„Tüzes kard látszik a kezében,
Int bennünket megtérésre,
Ha e jelekre nem térünk,
Dög halállal majd elveszünk.”*

Bár a „dögihalál” kifejezést elsősorban a pestisre használták, ez esetben tekinthető biblikus hasonlatnak, amely magába foglalhatja a 19. század pestisét, a kolerát is. 1815-ben, a szintén indonéz szigetvilágban található Tambora kitörése nyomán az éhségkrízisek és rossz minőségű és átlagú termékek mellett 1832-re a kolera is az egész világot bejárta, és áldozatok tízezreit szedte.¹² Egyiptomban 1883-ban a kolerajárvány mintegy 60 000 halálos áldozatot követelt. Európán belül szintén megjelent a kolera Dél-Franciaországban, Spanyolországban és Olaszországban.¹³ Ráadásul Orosz István életében is hagyott fájdalmas nyomot e rettenetes betegség. Az 1873-ban tomboló járvány idején Jászladányon a plébánossal egyetemben éjjel-nappal végezte a temetéseket. A hosszú napok után hazatérve látta, ahogy a felesége is a betegségtől ágynak dőlve haldokolt, de így biztatta: *„Bizzál a jó Istenben, megsegít téged. Csak azok halnak meg, akik nagyon félnek. Légy erős.”*¹⁴

A 3. és 4. versszak az első két versszakban felmerülő jelenségek okozatát vallásos megközelítésben keresi. Wolfgang Behringer – igaz a koraujkorra vonatkozóan – megjegyzi, hogy a különféle égi jelenségeket, így például az északi fényt is félelemmel vették tudomásul.¹⁵

*„Az Úr Jézus sír felettünk,
Szán bennünket, hogy elveszünk,
Mert bűnünknek oly sok száma,
Nincs nyelv, mely megmagyarázza.”*

A teológusok pedig a szélsőséges időjárást, azok kísérőjelenségeit, betegségeket, éhezést a „bűnös emberekre mért isteni büntetésnek tekintették.”¹⁶

*„Csak egyedül Jézus tudja,
Ostorát ránk miért hozza,
Szodomában is szózatát,
Elküldötte szent angyalát.”*

A 7–12. versszakig terjedően a bűnbocsánat lesz a fő motívum. A büntől való távolmaradás, a bűnbocsánatért való esdeklés, Jézushoz való visszatérés alkotja a mondanivalóját. Talán a leg-

¹² Behringer 2010, 212–215.

¹³ Réthly 1998, 554.

¹⁴ Orosz 2011, 85.

¹⁵ Behringer 2010, 188.

¹⁶ Behringer 2010, 177.

találóbba a 7. versszak szövege a témában, mivel ismét bibliai utalást tesz Orosz István. Ninive városa Jónás próféta prédikációját követően bűnbánatot gyakorolt. *„Ki tudja? talán visszatér és megengesztelődik az Isten és elfordul haragjának búsulásától, és nem veszünk el!”*¹⁷

*„Senki ne ámitsa magát,
Hidje el az angyal szavát;
Ninivék is hogy megtértek,
Jézustól kegyelmet nyertek.”*

A koraujkorban a bűnbánó zsoltárok megjelenésével a különféle csapások után bűnbánó imákat és bűnbánó napokat tartottak Isten megbékítésére.¹⁸ E bűnbánati szertartásra a 8. versszakban találni példát:

*„Hagyjuk el hát bűneinket,
Jobbítsuk meg életünket;
Kérjük a menyei Atyát,
Ne nézze bűneink számát.”*

Ninivében Jónás próféta hatására a király és emberei így szóltak a város lakóihoz: *„Hanem öltözzenek zsákba az emberek és barmok, és kiáltanak az Istenhez erősen, és térjen meg kiki az ő gonosz útaról és az erőszakosságból, a mely az ő kezökben van!”*¹⁹

Összegzés

Orosz István népi imádságán jól tükröződik a kialakult égi jelenség szakrális értelmezése. Kirajzolódik a falusi népelet gondolkodása, a világvége eljövételének egyéni elképzelése, ám akarva-akaratlanul a meteorológiai jelenség néhol stilizált, néhol patetikus ábrázolása is. Mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy nem állt távol a profán és a szakrális közötti kapcsolat keresése a tudományos vizsgálódástól sem. Louis Torfs 1862-ben kiadott munkájában a szélsőséges időjárási jelenségeket és járványokat isteni jelként értelmezte.²⁰ Ennek fényében végtelenül izgalmas belegondolni, hogy egy búcsújárót is megérintett a különleges esemény, amely erős hite ellenére valahol félelmet ébresztett benne, és kellőképpen fontosnak tartotta ahhoz, hogy vallásos éneket írjon róla.

17 Jónás könyve 3:9.

18 Behringer 2010, 186.

19 Jónás könyve 3:8.

20 Rác 2001, 22.

Források

Orosz István: A legszebb új énekek. Bartalits, Bp. 1884.

Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar Bibliatársulat, Bp. 2011.

Jász-Nagykun-Szolnok VII. évf. 37–302. sz. 1883. szeptember 16. 3.

Felhasznált irodalom

Balogh 2018: Balogh András: Délkelet-Ázsia történelme. Eötvös Kiadó, Bp. 2018.

Behringer 2010: Behringer, Wolfgang: A klíma kultúrtörténete. A jégkorszaktól a globális felmelegedésig. Corvina, Bp. 2010.

Réthy 1998: Réthy Antal: Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1801–1900-ig. 1–2. köt. Bp. 1998–1999.

Orosz 2011: Orosz István: Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Ős-Kép Kiadó, 2011.

Papp 1986: Papp Zoltán: Vulkankitörésekre visszavezethető anomáliák Magyarország hőmérsékletváltozásaiban. In.: Földrajzi Közlemények XXXIV. (CX.) kötet. 1986. 4. 324–345.

Rác 2001: Rác Lajos: Magyarország éghajlattörténete az újkor idején. JGYF Kiadó, Szeged, 2001.

<https://pangea.blog.hu/2016/03/02/krakatau> (2019.01.30.)

<https://www.iflscience.com/editors-blog/biblical-city-of-sin-destroyed-by-sulfur-and-fire-may-have-been-flattened-by-asteroid/> (2019.02.02.)